

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

TRENDS IN THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE

УДК 368:336

Рудь І.Ю.

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Миколаївський національний
університет імені В.О. Сухомлинського

У статті розглянуто поняття страхового ринку, його структура. Проаналізовано динаміка ефективності страхового ринку України. Розглянуто фактори впливу на страховий ринок України та тенденції його розвитку.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, структура страхового ринку, страхова компанія.

В статье рассмотрено понятие страхового рынка, его структура. Проанализирована динамика эффективности страхового рынка Украины. Рассмотрены факторы

влияния на страховой рынок Украины и тенденции его развития.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, структура страхового рынка, страховая компания.

The article discusses the concept of the insurance market, its structure. The dynamics of the efficiency of the insurance market of Ukraine. The factors of influence on Ukraine's insurance market and its trends.

Key words: insurance, insurance market, structure of the insurance market, insurance company.

Постановка проблеми. Повільний розвиток страхового ринку України спричинено недосконалою законодавчо-нормативною базою, відсутністю чіткого механізму здійснення страхових послуг та іншими чинниками. Розвиток і зміцнення страхового ринку України є неможливим без глибокого аналізу його сучасного стану, виявлення невіршених питань функціонування. Зацікавленість держави в розвитку страхування зумовлюється тим, що завдяки йому уможливується підвищення соціального захисту населення і суб'єктів господарювання, зменшується навантаження на державний бюджет у частині відшкодування непередбачуваних збитків природно-техногенного характеру, вирішуються окремі проблеми соціального забезпечення завдяки перенесенню державних соціальних виплат з коштів бюджету на страхові виплати. Розв'язання багатьох проблем, що стоять перед вітчизняною економікою, залежить від того, наскільки ефективно функціонує страховий ринок України.

Саме тому питання удосконалення діяльності страхових компаній на фінансовому ринку країни є актуальними, важливими з точки зору формування фінансових ресурсів для подальшого розвитку національної економіки та заслуговують на

увагу з урахуванням складних умов функціонування вітчизняних страховиків в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ключові питання розвитку світового та вітчизняного ринку страхування досліджували відомі українські вчені: В. Д. Базилевич, Т. А. Говорушко, А. П. Дука, Л. В. Нечипорук, В. М. Фурман, інші фахівці-економісти. Однак, враховуючи численні напрацювання вітчизняних науковців у сфері реформування страхового ринку України, варто відмітити досить значний рівень багатоваріантності наукових концепцій та досліджень щодо удосконалення різнобічних аспектів функціонування страхових компаній на фінансовому ринку.

Метою статті є аналіз сучасного стану страхового ринку України з метою визначення основних особливостей його функціонування та тенденцій його розвитку.

Поняття «страховий ринок» слід розуміти як складову ринку фінансових послуг, сферу діяльності юридичних і фізичних осіб з метою надання та споживання страхових послуг.

В сучасній науковій літературі визначення страхового ринку має різні трактування, що залежить від підходу вчених до його дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Погляди вчених щодо дефініції «страховий ринок»

Автор	Розкриття поняття
В.Д. Базилевич [3]	Складна багатофакторна, динамічна, відповідним чином структурована система економічних відносин, що виникають з приводу забезпечення потреби в страховому захисті
О.О. Гаманкова [4]	Страховий ринок як цілісне утворення не може бути повністю зарахований до ринку фінансових послуг, оскільки та його частина, що пов'язана з торгівлею страховими капіталами, перебуває поза межами ринку фінансових послуг, вона належить до фінансового ринку
О.В. Козьменко [5]	Система економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу страхового покриття в процесі задоволення суспільних потреб у страховому захисті
Н.В. Ткаченко [6]	Страховий ринок – це система суспільних відносин, пов'язаних з купівлею – продажем страхових послуг
С.С. Осадець [7]	Сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит та пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їхньої купівлі-продажу
В.М. Фурман [9]	Система стійких економічних відносин між покупцями, посередниками та продавцями, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестрахування

Отже, враховуючи специфіку, властиву страхуванню, страховий ринок можна охарактеризувати як сукупність різноманітних інститутів і механізмів, спрямованих на зниження втрат учасників страхового ринку.

Залежно від критерію, покладеного в основу класифікації страхового ринку, розрізняють інституціональну, територіальну, галузеву та організаційну структури.

Інституціональна структура ґрунтується на розмежуванні приватної, публічної або комбінованої форм власності, на якій створюється страхова організація. Вона може бути представлена акціонерними, корпоративними, взаємними, державними страховими компаніями. Закон України «Про господарські товариства» [1] регламентує конкретніше використання різноманітних організаційно-правових форм господарських об'єднань.

У територіальному аспекті виділяють місцевий (регіональний), національний (внутрішній) та світовий (зовнішній) страхові ринки. Місцевий (регіональний) ринок задовольняє страхові інтереси регіону, національний – інтереси, що переросли межі регіону і розширились до рівня нації (держави), світовий – задовольняє попит на страхові послуги в масштабі світового господарства.

За галузевою ознакою виділяються ринки особистого та майнового страхування. Кожна з названих ланок має свою структуру (сегментацію).

Організаційна структура страхового ринку може бути представлена так:

1. Страхове товариство або страхова компанія, де відбувається формування страхового фонду і переплітаються індивідуальні, колективні та групові інтереси. Свої стосунки з іншими страховиками економічно відокремлені страхові товариства будують на основі співстрахування та перестрахування.

2. Страхові товариства можуть об'єднуватись у спілки, асоціації, пулі та інші об'єднання для координації діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм, якщо їх утворення не суперечать законодавству України. Вони не мають права займатися страховою діяльністю.

3. Товариства взаємного страхування – юридичні особи – страховики, створені відповідно до Закону України «Про страхування» з метою стра-

хування ризиків цього товариства [2]. Сплата страхового платежу здійснюється за рахунок чистого прибутку, що залишається в розпорядженні членів товариства, крім випадків, передбачених законодавством України.

4. Страхові агенти та страхові брокери – страхові посередники, – через яких страховики здійснюють страхову діяльність. Страхові агенти – громадяни або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності. Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за комісійну винагороду на підставі договору із страховиком. Страхові брокери – громадяни або юридичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності і здійснюють посередницьку діяльність на страховому ринку за винагороду від свого імені на підставі доручень страховальника або страховика. Страхові брокери – громадяни, які не мають права отримувати та перераховувати страхові платежі, страхові виплати та виплати страхового відшкодування.

Тенденції страхового ринку не можливо прослідкувати без аналізу основних макроекономічних індикаторів розвитку страхового ринку, а саме: показника проникнення ринку (співвідношення сукупної страхової премії до ВВП) та показника щільності (розмір страхової премії на душу населення) (табл. 2).

Загострення економічної ситуації в Україні зумовила зменшення частки ринку страхування в обсязі ВВП з 2% у 2010р. до 1,5% в 2015р. Показник проникнення страхування «life» на рівні 0,13% свідчать про низький рівень якості та кількості страхових послуг в Україні.

Таку тенденцію підтверджує і показник щільності страхування, який зменшився з 503,2 грн. на душу населення у 2010р. до 397,5 грн. станом на 01.01.2016 р., водночас чисельність населення України також зменшилась на 5% за цей період [8]. Тобто, показник щільності страхування України не відповідає пороговому значенню (140 дол. США на душу населення) і продовжує знижуватися, що є ознакою погіршення фінансової безпеки страхового ринку.

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінан-

Таблиця 2

Динаміка показників ефективності страхового ринку України за 2010–2015 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Загальний показник проникнення	2,13	1,73	1,52	1,97	2,04	1,53
Показник проникнення страхування "non-life", %	2,05	1,62	1,51	1,80	1,88	1,40
Показник проникнення страхування "life", %	0,08	0,10	0,01	0,17	0,16	0,13
Показник щільності страхування, грн на душу населення	503,2	496,5	471,7	630,1	470,0	397,5

сових ринків. Страховий ринок має два типи страхування – це СК «Life» та СК «non-Life». СК «Life» – страхові компанії, що здійснюють страхування життя, СК «non-Life» – страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя.

Загальна кількість страхових компаній станом на 30.09.2016 становила 323, у тому числі СК «life» 1 – 43 компанії, СК «non-life» – 280 компаній, (станом на 30.09.2015 – 368 компаній, у тому числі СК «life» – 50 компаній, СК «non-life» – 318 компаній). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так за 9 місяців 2016 року порівняно з аналогічним періодом 2015 року, кількість компаній зменшилася на 45 СК [8].

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка представлені в таблиці 3.

У порівнянні з 9 місяцями 2015 року на 3 125,5 млн. грн. (14,4%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 2 842,0 млн. грн. (17,0%). Збільшення валових страхових премій відбулося майже по всім видам страхування, а саме: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») (збільшення валових страхових платежів на 1 085,6 млн. грн. (19,0%)); страхування життя (збільшення валових страхових платежів на 483,9 млн. грн. (32,2%)); медичне страхування (збільшення валових страхових платежів на 317,3 млн. грн. (21,5%)); страхування відповідальності перед третіми особами (збільшення валових страхових платежів на 267,0 млн. грн. (26,6%)); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (збільшення валових страхових платежів на 263,2 млн. грн. (18,4%)); страхування майна (збільшення валових страхових платежів на 243,0 млн. грн. (9,5%)); страхування від нещасних випадків (збільшення валових страхових платежів на 221,3 млн. грн. (59,0%)); страхування медичних витрат (збільшення валових страхових платежів на 209,5 млн. грн. (58,7%)); страхування

кредитів (збільшення валових страхових платежів на 189,8 млн. грн. (64,6%)); страхування вантажів та багажу (збільшення валових страхових платежів на 123,3 млн. грн. (4,6%)) [8].

За останні роки кількість страховиків України демонструє тенденцію до зменшення. Однією з причин скорочення кількості учасників ринку стало посилення жорсткої політики державного регулятора щодо несумлінних компаній.

На сьогоднішній день ми спостерігаємо наступні фактори впливу на страховий ринок України:

1. Втрата Криму – Крим в регіональній структурі страхового портфеля по ринку займав в середньому близько 10% страхових платежів. Треба відзначити, що разом з «виходом» з Криму українських страхових компаній, скоротився як сам ринок страхування, так і фактичний розмір зобов'язань. Ми втратили і портфель договорів, і скоротили реальний портфель зобов'язань.

2. Бойові дії на Сході України – страхові потоки безпосередньо зі Сходу України зменшуються внаслідок скорочення бізнес-активності на цих територіях. Формально ж обсяг відповідальності залишається колишнім. Крім того, бойові дії призвели до зростання випадків страхових подій.

3. Газ – впливає на ринок страхування так само як і підвищення ціни на бензин. Можна прогнозувати економічний спад в країні, якщо не відновлять поставки газу за адекватною ціною.

4. Економічний спад – втрата Криму, АТО на Сході України, газовий конфлікт, концентрація бізнесу в руках минулої влади – все це ланки ланцюга, який тягне країну до економічної кризи. Скорочення виробництва тягне за собою падіння доходів населення, а значить і їх витрат. Страхування далеко не сама пріоритетна стаття витрат для домогосподарств, що робить його досить уразливим.

5. Розрив відносин з Росією – це надає вагомий вплив на страховий ринок України, тому що частина українського страхового бізнесу безпосе-

Таблиця 3

Показники стану страхового ринку за період 2010-2016 рр.

Кількість страхових компаній	Станом на						Зміна в % 2016 р. до 2015 р.
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	
Загальна кількість	442	414	407	382	361	323	-10,5
в т.ч. СК «non-Life»	378	352	325	331	318	280	-11,9
в т.ч. СК «Life»	64	62	62	57	49	43	-12,2
Валові страхові премії, млн.грн.	22693,5	21508,2	28661,9	26767,3	21718,7	24844,2	14,4
Валові страхові виплати, млн.грн.	4864,0	5151,0	4651,8	5065,4	4674,8	6271,3	34,2
Обсяг сформованих страхових резервів, млн.грн.	11179,3	12577,6	14435,7	15828,0	17244,7	19477,1	12,9
Загальні активи страховиків, млн.грн.	48122,7	56224,7	66387,5	70262,2	60588,9	55377,2	-8,6
Активи, визначені ст.31 ЗУ «Про страхування», млн.грн.	28642,6	48831,5	37914,0	40530,1	37682,7	34302,2	-9,0

редньо належить російському капіталу. Не варто забувати – існує ще й російський ринок перестраховування.

6. Зближення із Заходом – з одного боку «підтягування» українських компаній до цивілізованих стандартів, але з іншого витіснення українських компаній з ринку.

7. Плутанина з чиновниками, прийдешні вибори до Верховної Ради – для бізнесу це складний період, адже з одного боку є чітка орієнтація на роботу в більш прозорих, європейських умовах, а з іншого нікуди не зник «відкатний» підхід. Це породжує небажання брати на себе відповідальність за стратегічні рішення, тому немає розуміння, яким буде завтра. Але в силу того, що слідом за революцією прийшла хвиля тотальних перевірок, чехарда зі змінами цілком зрозуміла.

Висновки з проведеного дослідження. На сьогоднішній день страховий ринок України продовжує зберігати великий потенціал зростання, він як і раніше цікавий міжнародним інвесторам. При цьому відсутність ефективних і необхідних законодавчих реформ гальмує процес його розвитку. Страхування в Україні зможе активно розвиватися за умови наявності нормативно-правової бази, розробленої на основі міжнародних стандартів. Український страховий ринок необхідно зробити максимально доступним, прозорим і зрозумілим для населення.

Ситуація в країні хоч і не привела до обвалу економіки, але зумовила виникнення тривожних тенденцій. Тому потрібно підвищувати рівень захищеності громадян і підприємств різних форм власності від різних груп ризиків. Зараз як ніколи актуальне питання захисту населення і його майна, і варто зазначити, що цього з боку держави люди ніяк не відчують.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про господарські товариства [Електронний ресурс]: Закон України введений в дію Постановою ВР N 1577-XII від 19.09.91 / (із змінами, внесеними згідно із Законами України станом N 642-VII від 10.10.2013) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
2. Про страхування [Електронний ресурс]: Закон України від 07 березня 1996р. N 86/96-ВР: станом на 20 грудня 2016р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Базилевич В.Д. Страхова справа / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич – К.: Знання, 2005. – 352 с.

4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. [Електронний ресурс] / О.О. Гаманкова, КНЕУ ім. В. Гетьмана. – К., 2010. – 33 с. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.

5. Козьменко О.В. Нові вектори розвитку страхового ринку України: монографія / О.В. Козьменко, С.М. Козьменко, Т.А. Васильєва. – Суми: Університетська книга, 2012. – 315 с.

6. Малікова І. П. Реформування страхового ринку України // Збірник наукових праць «Вісник соціально-економічних досліджень». – 2013. – 1 (48). – С. 371–377.

7. Осадець С.С. Страхування : підручник / С.С. Осадець. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.

8. Підсумки діяльності страхових компаній України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forinsurer.com.ua>

9. Фурман В.М. Сучасні тенденції розвитку страхування / В.М. Фурман // Страхова справа. – 2002. – № 3. – С. 6–9.

REFERENCES:

1. Pro hospodars'ki tovarystva [Elektronnyy resurs]: Zakon Ukrainy vvedeny v diyu Postanovoyu VR N 1577-XII vid 19.09.91 / (Iz zminamy, vnesenymy z'hidno iz Zakonamy Ukrainy stanom N 642-VII vid 10.10.2013) – Rezhymdostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
2. Pro strakhuvannya [Elektronnyy resurs]: Zakon Ukrainy vid 07 bereznya 1996r. N 86/96-VR: stanom na 20 hrudnya 2016 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Bazylevych V.D. Strakhova sprava / V.D. Bazylevych, K.S. Bazylevych – K.: Znannya, 2005. – 352 s.
4. Hamankova O.O. Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: sutnist', tendentsiyi ta shlyakhy rozvytku : avtoref. dys. [Elektronnyy resurs] / O.O. Hamankova, KNEU im. V. Het'mana. – K., 2010. – 33 s. – Rezhym dostupu : <http://www.nbu.gov.ua>.
5. Koz'menko O.V. Novi vektory rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy: monohrafiya / O.V. Koz'menko, S.M. Koz'menko, T.A. Vasyl'yeva. – Sumy: Universytet's'ka knyha, 2012. – 315 s.
6. Malikova I. P. Reformuvannya strakhovoho rynku Ukrainy // Zbirnyk naukovykh prats' «Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'». – 2013. – 1 (48). – S. 371–377.
7. Osadets' S.S. Strakhuvannya : pidruchnyk / S.S. Osadets'. – K. : KNEU, 2002. – 599 s.
8. Pidsumky diyal'nosti strakhovykh kompaniy Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://forinsurer.com.ua>
9. Furman V.M. Suchasni tendentsiyi rozvytku strakhuvannya / V.M. Furman // Strakhova sprava. – 2002. – No 3. – S. 6–9.